

УДК 811.161.2'373.43:355.48(470+571:477)"2022"
DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2659.2022.32.02>

Світлана Гриценко, д-р філол. наук, доц.
ORCID: 0000-0002-2587-7525
e-mail: ap730518@gmail.com

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

МОВНІ ІННОВАЦІЇ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ 2022 РОКУ

Зміни у суспільстві та в різних сферах життєдіяльності людини, нові історичні та геополітичні умови існування сучасних європейських держав вносять суттєві корективи в комунікативну стратегію мовців, сприяють появі інноваційних слів і значень, що відображають нові факти життя соціуму. Соціальна обумовленість лінгвальних змін пов'язана з комунікативною функцією мови, із прагненням реалізувати свої можливості в забезпеченні потреб суспільства в спілкуванні, що сприяє пошукові найбільш влучних і семантично ємних засобів номінації. Новотвори "кодують" різноаспектну інформацію про особливості життя певної епохи. Їхня кількість зростає у переломні періоди розвитку суспільства, яким для України стала російсько-українська війна 2022 р. Мовні інновації закумулювали в собі весь спектр емоцій українського народу до агресора, його політичних поплічників у Європі та світі, а також ставлення українців до бездіяльності та пасивності переважної більшості росіян. Мотиватором творення нових слів були прізвища визначних політичних діячів чи відомих публічних фігур (макроніти, шойгувати, кадірити, кімити, арестовлення, байденотерія, путінферштеєр), їхні домінуючі ознаки та риси (кремлівський терорист, рашистський фюрер, гебіст-рашист, путіночет, путлер, лаптенфюрер, хапутін, капутін, пітерський гопник, директор бюро ритуальних послуг, бункерний хробак, кадебістський маніяк), герої творів (орки), український топонімікон (чорнобаїти, начорнобаїти, відірпінити, перегостомелити), запозичення (путінферштеєр, байрактар, джавелін, стінгер) та ін. Як потужний засіб боротьби із загарбниками українці використовують "мовний щит", який допомагає ідентифікувати окупантів за допомогою кодових слів, послуговуючись відомим прийомом "шиболет", що застосовувався у військовій тактиці багатьох держав світу.

Ключові слова: неологізм; лексико-семантична група; мотивуюче слово; дериват; композит; запозичення; номінація; комунікативна функція.

Вступ. Безперервний розвиток суспільства, перетворення в різних сферах життєдіяльності людини, нові історичні умови існування та соціальні відносини сприяють появі інноваційних слів і значень, що відображають нові факти життя соціуму [10].

Стан розвитку української мови в останні десятиліття, на думку Н. Клименко, позначений з'явою значної кількості новотворів, що зумовлено як внутрішньомовними, так і позамовними чинниками, серед яких домінують глобалізаційні процеси, зміна парадигми сприйняття соціальної дійсності, виникнення нових реалій життя і необхідність назвати їх відповідними номінаціями [4, с. 23]. Соціальна обумовленість лінгвальних змін пов'язана переважно з комунікативною функцією мови, яка завжди прагне реалізувати свої можливості в забезпеченні потреб суспільства у спілкуванні, що обумовлює пошук найбільш раціональних засобів номінації. "Нова" лексика певного історичного періоду кодує широку інформацію про особливості економічного, політичного, культурного життя своєї епохи. І чим важливіша епоха для певного суспільства, чим більше насичена вона життєво важливими подіями, тим активніше реагує мова творенням нових слів, що забезпечують і вимоги суспільства, і вимоги мови, що розвивається [6, с. 11]. На думку О. Пономарева, неологізми виникають у мові не лише в переломні періоди її розвитку, а увесь час.

Народження в мові лексичної чи семантичної інновації завжди зумовлене домінуванням багатьох чинників, які український мовознавець В. Жайворонко трактував так: "або з'явилася потреба в слові, знакові нового поняття (яке саме по собі і потреба в якому завжди передують слову), або постала необхідність поповнення того чи іншого семантичного поля новою чи оновленою функціональною одиницею, або ж новий (додатковий чи оновлений) зміст старого поняття (тобто нова семема) вимагає нової форми, отже, нового слова" [1, с. 35].

Поява неологізмів у мові, на думку О. Селіванової, зумовлена "синергетичним параметром самоорганізації та збереження мови, тенденціями її розвитку, мовної економії й надмірності, стереотипізацією, евфімізацією, функціонально-стилістичною диференціацією, пуристичними прагненнями мовців і т. ін." [8, с. 504].

Неологізми – складний і неоднорідний масив лексики; категорія історична. Коли явище, яке сприймалось як нове, стає звичним, слово, що його називає, стає загальноживаним (узуальним), властивим мовленню багатьох людей, тож перестає сприйматися як неологізм.

У сучасній лінгвістиці існують різні тлумачення науковців щодо лексичних інновацій. Ми послуговуємося визначенням неологізмів, запропонованим О. Стишовим: "слова, словосполучення, фразеологізми, окремі їхні значення, що з'явилися на певному етапі розвитку мови для позначення нових реалій і понять, периферійних номінацій, актуалізація яких зумовлена соціальними і територіальними чинниками функціонування літературної мови, а також оказіоналізми (індивідуально-авторські новації), використані одноразово в мовній практиці певного автора, видання, редакції чи в конкретному тексті. Новизну цих номінацій усвідомлюють мовці" [9, с. 46].

Історія дослідження мовних інновацій. Останнім часом лексичні інновації перебувають у полі особливої уваги мовознавців, серед яких Т. Бевз, Т. Коць, Л. Лисиченко, С. Лук'яненко, Д. Мазурик, Л. Мартинова, О. Муромцева, І. Самойлова, О. Сербенська, Л. Ставицька, О. Стишов, О. Тараненко, Л. Філюк та ін. Зауважимо, що вчені досліджують різні способи творення неологізмів, серед яких поширеними є креація – створення нових непоміжних знаків, деривація морфологічна й неморфологічна, калькування й запозичення. Зокрема, словотвірні нововведення досліджували О. Земська, Н. Клименко, неологізми засобів масової комунікації – Ж. Колоїз, О. Стишов, лексикологічні нововведення – А. Ликов, Л. Струганець, оказіоналізми – Г. Вокальчук, В. Герман, Ж. Колоїз, І. Лоцинова й ін.

На нові вимоги до мови української суспільної практики, як зауважує Є. Карпіловська, українське мовознавство відгукнулося не лише новими загальномовними й термінологічними словниками, а й словниками нового для української лексикографії типу – неологічними, або словниками мовних інновацій, різних за складом своїх реєстрів і за метою, способом опису та пояснення інновацій [2, с. 149]. Серед таких лексикографічних праць можемо згадати словник-довідник "Нове в українській лексиці" (Д. Мазурик, 2002), "Словник новотворів

© Гриценко Світлана, 2022

української мови кінця ХХ ст." (Г. Віняр, Л. Шпачук, 2002), "Тлумачно-словотвірний словник okazionalizmів" (Ж. Колоїз, 2003), "Лексико-словотвірні інновації (2004–2006): [словник]" (А. Нелюба, 2007), "Словник онімів українських мас-медіа" (Д. Дергач, 2009), "Словник поетичної мови Василя Стуса. Рідковживані слова та індивідуально-авторські новотвори" (Л. Оліфіренко, 2003), "Словник лексичних новотворів Михайля Семєнка" (Г. Вокальчук, 2006), "Короткий словник авторських лексичних новотворів Ліни Костенко" (І. Цапук, 2010), "Короткий словник авторських лексичних новотворів Миколи Вінграновського" (Г. Вокальчук, 2010) та ін. Подібні праці є вкрай потрібними, тому що вони фіксують саме номінаційний корпус мови, який першим реагує на потреби суспільної практики. Оскільки неологізми є найшвидшою і найефективнішою реакцією мови на когнітивну й комунікативну потреби суспільства, то "через нове слово як стрижневу номінативну одиницю дослідник мовної динаміки має змогу виявити й інші типи мовних інновацій: правописні, так звані неографізми чи орфографічні новації, морфемні (неоморфемні), словотвірні (неоформанти й неослови, нові моделі словотворення), граматичні (морфологічні й синтаксичні), стилістичні [3, с. 3]. Однак "тяглість існування" інновацій у мові, їхній ступінь впливу на динаміку мовної системи, яка оприявнюється як у сталості та розвитку, можна визначити лише з плином часу – 10–15 років [докладніше див.: 11; 7; 12; 5].

Методологія дослідження. Об'єктом нашого дослідження є неолексеми в мовотворчості українського народу періоду російсько-української війни 2022 р. Предметом дослідження є структурно-семантична природа "авторських" (у тому числі і народних) новотворів, особливості їхнього функціонування.

Методи дослідження. Для аналізу новотворів у роботі використано як загальнонаукові, так і лінгвістичні методи дослідження. Для наукової інтерпретації фактичного матеріалу послуговувалися такими загальнонауковими методами, як спостереження над мовним матеріалом, аналіз і синтез (обґрунтування теоретичних положень), зіставлення неолексем. У дослідженні використано описовий метод (для систематизації фактичного матеріалу), прийоми компонентного (для вивчення структури лексичних значень неолексем) і лінгвостилістичного (для з'ясування стилістичних функцій okazionalizmів, виявлення специфіки індивідуального слововживання) аналізу; а також метод контекстуального аналізу, що уможливив вивчення новотворів у текстовому оточенні й допоміг із більшою вірогідністю окреслити їхнє стилістичне призначення з огляду на структуру та змістове наповнення.

Дослідження здійснено в межах наукової теми "Мовна практика України в контексті сучасних соціогуманітарних викликів" (22БФ044-01; керівник: д-р філол. наук, проф. О. І. Ніка), що виконується в Навчально-науковому інституті філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Результати дослідження. Російсько-українська війна кардинально змінила життя багатьох людей, викликала шквал негативних емоцій, змусила знаходитися з тими реаліями, які переважна більшість мирного населення України не знала, займатися тими видами робіт, які не були раніше у сфері їхньої професійної зацікавленості. Зрозуміло, що омовлена реакція соціуму на ці зміни не забарилася і як наслідок – з'ява новотворів із образливим для супротивника відтінком. На поширені російські новотвори початку ХХІ ст. (*майдауні, майдануті* 'образливі назви прихильників Євромайдану', *карателі* 'українці, які мали знищувати російськомовних

громадян', *жидобандерівці* 'людина єврейської (але не обов'язково) національності, яка є патріотом України', *правосеки* 'прихильники «Правого сектору»', *націонал-зрадники* 'російські громадяни, які не підтримують офіційну ідеологію РФ', *фашистська (кіївська) хунта* 'українська влада', *фашистські молодчики* 'аналог націонал-соціалістичних штурмовиків Німеччини початку 1930-х рр.', *вишиватник* 'український аналог *ватника*' українці відреагували із властивою дипломатичною ментальністю (*колоради* 'прихильники Росії, що використовують Георгіївську стрічку як розпізнавальний знак, що кольором нагадує забарвлення колорадського жука', *сепари* 'особи, що закликають до відокремлення частини держави', *ватники* 'люди з (пост)радянською ментальністю, які щиро не розуміють, навіщо існує держава Україна', *беркутята* 'представники спецпідрозділу «Беркут»', *зелені чоловічки* 'російські військові без розпізнавальних знаків').

Мова стала генератором і найвищою формою патріотизму, а також ключем до вивчення культури, історії, традицій, стала творцем культури, репрезентантом українського народу у світі, ореолом нації та її етнічним кордоном. Мова нині актуалізувала одну із провідних своїх функцій – стала ідентифікатором національної приналежності, маркером, що визначає "свого" і "чужого" у російсько-українській війні 2022 р.

"Мовний щит", який завзято тримають українці, допомагає ідентифікувати окупантів за допомогою кодових слів, з'ясувати, що "мова" твого співрозмовника є для нього нерідною. Цей спосіб називається "шиболет" і застосовується для розпізнавання Неносія української мови за кодовими словами: *паляниця, молодиця, світлиця, суніця, киця, нісенітниця, укрзалізниця, веселка, філіжанка, гаманець, вештатися, духмяний, неперелівки, кмітливий, пуцьвірінок, обценьки, теребенити, телепень, подоляночка, пательня, балаканина, рушниця, рахівниця, кохання, хлібина, нічема, перекотиполе* й ін.

Цей спосіб ідентифікації Неносіїв мови часто застосовували у світовій практиці, зокрема під час Битви при Куртрє (1302) фламандці розпізнавали французів за їхньою нездатністю вимовити фразу "Schild ende Vriend" ("Щит та друг"). Під час фризського повстання (1515–1523) використовувалася фраза "Bûter, brea, en griene tsiis; wa't dat net sizze kin, is gjin oprjochte Fries" ("Масло, житній хліб та зелений сир – хто не може це вимовити, не справжній фриз"), а кораблі, із борту яких не могли моряки виголосити це речення, не пускали в порт та захоплювали. Під час Другої світової війни голландці використали як кодове слово назву міста Схевенінген (Scheveningen), оскільки вони, на відміну від німців, вимовляють "Сх", а не "Ш". Американці на тихоокеанському фронті послуговувалися словом "lollaloosa", тому що носії японської мови часто вимовляють "л" як "р". Радянські військові для визначення німців користувались простим російським словом "дорога", бо німці це слово не вміли вимовляти правильно, а говорили "тарока".

Функцію "мовного щита", психологічного оберега у складний для кожного українця час виконують і слованастанови відомих українських поетів і письменників, зокрема: "Народе мій, я ще до тебе верну, і в смерті обернуся до життя" (В. Стус); "Ми є, були і будемо ми! Й Вітчизна наша з нами" (І. Багрянний); "Україна – це вічність, не тільки сьогоднішня, але передусім майбутня і минула" (Я. Стецько); "В дитинстві відкриваєш материк, котрий назветься потім – Батьківщина" (Л. Костенко); "Вітчизна – це не хтось ідесь, я – теж Вітчизна" (І. Світличний) та ін. Актуалізувалися під час війни пророчі слова відомого українського поета Василя Симоненка:

Можливо, знову заgrimлять гармати,
І танк зімне пшеницю на лану,
І буде плакати і журитись мати,
Коли сини ітимуть на війну.

І хтось востаннє поцілує милу,
І хтось сльозу непрохану змахне,
А може, дехто втратить віру й силу,
Своє життя рятуючи одне.

Але не я ... Я квиснути не стану,
Хоч як не буде боляче мені,
За нашу землю, дорогу й кохану,
Я рад прийняти на себе всі вогні.

І тут ні сліз, ні відчаю не треба,
І тут не треба страху і ниття –
Живе лиш той, хто не живе для себе,
Хто для других виборює життя.

(22.06.1955)

Мовотворчість українського народу у період російсько-української війни 2022 р. вражає своєю проникливістю, дотепністю, мудрістю та сарказмом. Особливо показовими є фразеологізми, пор.: у *погріб під гради* 'коли виходу немає'; як *Кім у вихідний* 'дуже старанно працювати'; як з *Миколаєва на Одесу* 'коли щось не отримується'; як *долар у Росії* 'дуже дорогий'; *не будь москалем!* 'не будь поганцем!'; як *Київ за три дні* 'ніколи' (аналог *коли рак на горі свисне*); *закопати банки в землю* 'переживати злидні'; *завести трактор* 'найнеочікуваніший аргумент у будь-якому діалозі. Застосування засобів для боротьби, яких ніхто не очікує'; *за три дні / за три дні* поставити собі нереальні плани та щиро вірити в їх успіх'; *мамкувати* 'не виконувати простих дій задля збереження власного життя' й ін.

Серед новотворів російсько-української війни 2022 р. окреслюється група слів, мотиватором творення яких слугували прізвища визначних політичних діячів чи відомих публічних фігур. Зокрема:

- *макронити* 'робити дуже стурбований вигляд щодо певної ситуації, усім це показово демонструвати, але дієво не впливати на поліпшення справ'. Цей неологізм з'явився на початку війни і походить від прізвища 25 президента Франції Еммануеля Жан-Мішеля Фредеріка Макрона, який не окреслив своєї чіткої позиції щодо російського вторгнення в Україну, а висловлював лише "стурбованість" ескаляцією конфлікту. Українці миттєво зреагували на таку поведінку політика новотвором, який стали часто використовувати у мовленні ("Та плювати йому на навчання. Тільки макронить із цього приводу і все!"). Зауважимо, що політика Франції, як і переважної більшості європейських держав щодо України та її ролі у збереженні миру змінилася з часом, однак неологізм *макронити* і досі символізує для українців нерішучість європейських політичних діячів у прийнятті рішень, від яких залежить доля не лише громадян окремої держави, а й усієї Європи;

- *шойгувати* 'вдавати, що все добре і під контролем, коли це не так'. Цей неологізм мотивований манерою поведінки міністра оборони РФ Сергія Кужугетовича Шойгу, яка була продемонстрована всьому світові на початку російсько-української війни. Утім із часом терміном *шойгування* стали номінувати 'процес, коли людина зникає безвісти, а інші вдають, ніби нічого не сталося', оскільки міністр оборони публічно стверджував, що в Україні строковиків не має, а відтак говорити про загибель чи зникнення їх на території нашої держави підстав також не існує;

- *кадирити* 'вдавати з себе того, ким ти не є і не можеш бути насправді'. Цей новотвір мотивований

прізвищем російського чеченського державного діяча Рамзана Ахматовича Кадірова та манерою поведінки і військовою тактикою "елітних кадірівців" під Гостомелем, у Бучі, Ірпені й інших містах і селах України;

- *кімити* 'зберігати оптимізм навіть у найскрутніші та найважчі часи'. Цей неологізм утворений від прізвища голови Миколаївської обласної військово-цивільної адміністрації Віталія Олександровича Кіма – українського політика корейського походження, який постійно підбадьорює мешканців області та всієї України, переконливо закликає вірити в перемогу українського війська та в незламність народного спротиву. Зауважимо, що словом *кімити* номінують також 'процес створення оптимістичних відео про перемогу та нездоланність українців';

- *арестовлення* 'заспокоїливе повідомлення'. Цей новотвір мотивований прізвищем позаштатного радника голови ОП України Андрія Єрмака з питань стратегічних комунікацій у сфері нацбезпеки й оборони Олексія Арестовича, який прославився в межах завдяки своїм відео з оптимістичними (іноді саркастичними) прогнозами та манерою спілкування: заспокоїливо, із придилом, заколисуючи стурбованого українського слухача;

- *байденотерапія* 'аргументовне переконання і схилення на свій бік'. Мотиватором цього новотвору-композиції є президент Америки Джозеф Робінетт Байден-молодший, відомий як Джо Байден. Президент США Джо Байден відразу після вступу на посаду підписує 17 указів, тексти яких скасовують понад 100 рішень попереднього президента – Дональда Трампа. Стиль управління Джо Байдена слугував підставою утворення неологізма *байденотерапія*;

- *путінферштерес* (Putinversteh'er) 'той, хто розуміє Путіна' і намагається пояснити або виправдати російського президента та його політику. Цей термін придумали німці, він складається з двох слів: Putin і Versteh'er 'той, хто розуміє'. Неологізм виявився настільки влучним, що тепер його почали активно використовувати і в інших мовах. Нещодавно це слово з'явилося в англійській версії "Вікіпедії". Його складова Versteh'er надає слову або висловлюванню в німецькій мові іронічного відтінку, на що звернув увагу британський тижневик "The Economist", провівши паралелізм з німецьким словом Frauenversteh'er ("фрауенферштеер"), що використовується на позначення чоловіка, який вихваляється своїми особливо хорошими стосунками з жінками.

Цю групу новотворів доповнюють глузливі прізвиська та перифрази на позначення очільника росії – В. Путіна. Основа цих номенів – різні домінуючі ознаки чи риси номінованої особи: зріст (*злісний курдупель, ліліпутін, недомірок, недопалок*), недовіра до оточення (*бункерний хробак, кадебістський маніяк*), психічний стан (*божевільний із ядерною кнопкою*), жорстокий стиль управління та неповага до прав інших (*кремлівський терорист, рашистський фюрер, гебіст-рашист, путіночет, путлер, лаптенфюрер, хапутін, капутін, пітерський гоппник, директор бюро ритуальних послуг*), фізичний стан (*старий кабаєв, бліда міль*), розумові здібності (*голомозий вождь*) та ін.

Не оминули увагою українці й загарбників, уклавши в новотвори всі свої негативні емоції, презирство, злість і ненависть. Серед поширених неологізмів є композити *рашисти, путлерюгенд* і *свинособаки*, лексеми *русня, рузки, русо-нацисто, ваньки, пушкіністи, путлерівці, тікток-війська, з-окупанти, няш-мяш, консерви* й ін. Частовживаним в українській мові періоду російсько-української війни 2022 р. на позначення росіян-загарбників

став номен *орки*, запозичений із відомого твору Дж. Р. Р. Толкієна "Гобіт" (The Hobbit), у якому вони описані як жадливі створіння, що мають варварську натуру, схильні до війни, насилля й підлості, приземкуваті, кремезні зі звіриними рисами, злі істоти-ордінці, позбавлені людських відчуттів, окрім ненависті та люті. Практикували орки катування полонених заради забави й наругу над трупами ворогів. В орків була своя мова, недоладна, сповнена лайок і повторень одного й того ж. У давньоанглійському епосі "Беовульф" орків згадано як нащадків Каїна й ворогів роду людського. Ця лексема стала семантично та емотивно глибинною для українців, оскільки закумулювала в собі всю лють, зневагу і презирство українців до загарбників. Похідним від неї новотвором став номен на позначення країни-агресора – Росії: *оркістан*, яку також позначали терміном *Мордор* (місце, звідки походили орки) і неологізмом *терраша*.

Вживання цих емоційно забарвлених слів і виразів у щоденному мовленні є зрозумілим, зважаючи на політичну ситуацію, що спровокувала їхнє творення, однак у дипломатичній і медіакомунікації краще послуговуватися словами *росіяни*, *російські військові*, *російська армія*, *Росія*, *РФ* тощо, аби чітко фіксувати винуватців цієї війни.

Російсько-українська війна 2022 р. сприяла розбудові військової лексики на позначення зброї. Кожен українець вже знає про переваги у військовій тактиці ведення бою турецьких ударних оперативно-тактичних безпілотників *Байрактар* (Bayraktar TB2), назва якого мотивована призвищем генерального директора компанії Baykar Defense – Халуком Байрактаром.

Актуалізувалася в останні місяці номінація ще одного виду озброєння – протитанкового ракетного комплексу *Джавелін* (FGM-148 Javelin), який відомий українським бійцям ще з 2018 р. Javelin розроблявся у 80-ті рр. у США і створювався спеціально для того, щоб знищувати радянські танки з урахуванням їхніх особливостей, тактики використання й навіть специфіки місцевості, де цей комплекс застосовуватиметься. Зауважимо, що в часи "холодної війни" в Пентагоні розуміли, що найімовірніший наступ СРСР буде проходити у Європі й передбачатиме масоване використання бронетехніки. Тому була потрібна максимально проста у використанні зброя, яка знищуватиме цілі на середній дальності видимості у Європі, ігнорувати всі засоби протидії та забезпечувати оператора від вогню у відповідь. Так і виникла ракета Джавелін, яка постійно модернізується. Назва *Джавелін* – запозичення з англ. Javelin 'дротик'. Джавеліни як зброя настільки добре показали себе в боях, що на їхню честь українці почали називати новонароджених дітей. Так, 4 квітня Міністерство юстиції повідомило, що у Вінницькій області хлопчика назвали *Ян Джавелін*, а в Києві дівчинку – *Джавеліна* [13]. Учені прогнозують, що популярними іменами серед дітей у 2025 р. будуть не лише *Джавелін / -а*, а також *Байрактар* і *Стінгер*.

Зауважимо, що під час війни завдяки засобам масової інформації та інтернет-джерелам актуалізувалася й інша термінологічна лексика на позначення вітчизняного та іноземного озброєння. Переважній більшості українців відомими та повсякденними стали такі терміни як: *кулемет Калашникова*, *димова граната*, *осколкова граната*, *ручний гранатомет*, *автоматичний гранатомет*, *зенітна установка*, *протитанкова керована ракета "Конус"*, *керований міномет*, *самохідний міномет*, *баштова кулеметна установка з дистанційним керуванням*, *бойовий модуль "Іва"* ("Грім", "Десна", "Воля-Д"), *безпілотник "Фантом"*, *бойова роботизована платформа "ЛАСКА"*, *броневий автомобіль "Отаман"*

("Тритон", "Барс", "Козак", "Новатор", "Варта", "Фортеця", "SAXON"), *БМП*, *танк "Ятаган"*, *комплекс крилатих протикорабельних ракет "Нептун"*, *авіаційні керовані ракети "повітря – повітря" Р-27*, *безпілотні авіаційні комплекси* й ін. Ця лексика стала невід'ємною складовою щоденного інформаційного буття українського суспільства.

Мовні новотвори простежуються і в лексико-семантичній групі "військова тактика", зокрема: *нулі* 'лінія зіткнення з ворогом', *передок* 'перша лінія оборони війська', *зеленка* 'лісиста місцина, де розташувалися військові підрозділи'; на позначення 'бойових дій' залежно від їхньої специфіки використовуються лексеми *дискотека*, *дзеркальна тиша*, *приход*, *есемеска*; на позначення процесу 'ліквідації ворогів' – номени *чорнобаїти* 'регулярно знищувати велику кількість ворожої техніки та живої сили' (мотиватором новотвору є назва села Чорнобаївка поблизу Херсона, де розташований аеродром, на якому базувалися війська окупантів, що були неодноразово знищені ЗСУ. Лексема *чорнобаїти* розширила своє значення – 'постійно робити одне й те саме, не отримуючи задоволення та іншого результату': *Ворог не перестав чорнобаїти*; *Я почорнобаїв та знову повернувся до колишньої*. Лексему *Чорнобаївка* ще вживають як синонім до слова *дежавю*, *забайрактарити / заенлоїти / застінерити / заджавелінити* – 'спалити ворожу техніку з використанням відповідних різновидів зброї'; на позначення поняття 'ракетна атака' в українському сегменті Twitter частовживаним став новотвір *бледіна / бледина*, 'оголосити повітряну тривогу' – *бледіна вже вилетіла* (*Знову на Одесу бледина летить, хутчіш в укриття!*). Зауважимо, що остання інновація є калькуванням англ. *bledina*, що тлумачиться як 'смертельно потворна сучка', згідно з міжнародним сленговим словником Urban Dictionary.

Зауважимо, що окреслюється група новотворів топонімічного походження на позначення незламності українського народу, стійкості та мужності – 'боротися, знищувати ворога', зокрема: *відірпінити* (походить від назви міста Ірпінь), *перегостомелити* (від назви міста Гостомель); *начорнобаїти* (від назви села Чорнобаївка).

Війна неминує породжує загибель військових і мирного населення. Бойові втрати агресора, як і сам процес, номіновано в українській мові лексемами *задвухсотити*, *затрьохсотити*, *присвітити* ('завдати втрат ворогові: поранити чи ліквідувати'), *Е-могила* – 'українська державна програма зі знищення рашистських загарбників'.

Змін зазнала і лексико-семантична група "військове спорядження", оскільки російсько-українська війна 2022 р. сприяла ввезенню на територію України сучасного іноземного спорядження, зброї, техніки, засобів самозахисту тощо. Зокрема наші звичайці вбираються в *мультикам* 'військовий одяг' (*штани мультикам МТР*), *убакс* 'бойова сорочка', *номекс* 'вогнетривка, водонепроникаюча куртка', *парка* 'куртка певного крою', *норги* 'військова кофта', *пиксель* 'військовий польовий костюм', *гірка альфа* 'військова форма', *цифра / термуха* 'сучасний військовий одяг', *кавер* 'чохол на каску', *педалі* 'узгальнена назва військового взуття', *черевики тактичні демісезонні* 'черевики із завищеними берцями', *черевики ОМОН* 'дихаючі текстильні черевики з 3D підкладкою та глухим клапаном', *черевики ПОЛІГОН* 'черевики з високими берцями', *черевики ТИТАН* 'міцні черевики на грубій підшві', *напівчеревики на ПУП* 'тактичні літні напівчеревики'.

До новотворів належать назви поширеного в Україні спецобладнання наших захисників – *птїчки*, *очі й ночніки* –

дрони і прилад нічного бачення; бандеромобілі 'бойові автомобілі ЗСУ, що мають підвищену прохідність, оснащені великокаліберним стрілецьким озброєнням і мінометами'. Традиційно в армії харчуються *балабасами*, а також *ніштяками*, *мамалігою* чи *тушняком* [14].

Висновки. Мовним маркером російсько-української війни 2022 р. стали новотвори, які закумуляували в собі весь спектр емоцій українського народу до агресора, його політичних поплічників у Європі та світі, а також ставлення українців до бездіяльності та пасивності переважної більшості росіян. Мотиватором творення нових слів були прізвиська визначних політичних діячів чи відомих публічних фігур, їхні домінуючі ознаки та риси, герої творів, український топонімікон, запозичення й ін.

Для виявлення міри усталення в лексиконі нової назви, її активності й значущості у процесах номінації та комунікації, Є. Карпіловська пропонує використання поняття *функціональний потенціал інновації*, визначаючи його як сумарний показник кількості й потужності парадигматичних, синтагматичних, епідигматичних (асоціативних і дериваційних) відношень інновації з іншими, старими й новими, номінаціями в словнику і в тексті [2, с. 153]. Зауважимо, що функціональний потенціал інновації можна виявити лише з плином часу, хоча б 10–15 років, тому цей аспект дослідження не втратить своєї актуальності в майбутньому. Долю проаналізованих новотворів визначить час і українці, хоча переважна їхня більшість воліла б не знати та не творити подібних "нових" слів.

Список використаних джерел

1. Жайворонок В.В. Лексична підсистема мови і значення мовних одиниць / В. В. Жайворонок // Мовознавство. – 1999. – № 6. – С. 32–46.
2. Карпіловська Є.А. Вплив інновацій на стабільність мовної системи: регулятори системної рівноваги / Є. А. Карпіловська // Мовознавство. – 2008. – № 2–3. – С. 148–158.
3. Карпіловська Є.А. Динаміка сучасної української мови в словниках нового покоління (проект серії словників нової української лексики) / / Є. А. Карпіловська // Українська мова. – 2004. – № 3. – С. 3–29.
4. Клименко Н. Новотворення чи мавпування? / Н. Клименко // Урок української. – 2004. – № 10. – С. 23–25.
5. Клименко Н. Ф. Динаміка словникового складу сучасної української мови на тлі міжслов'янських паралелей / Н. Ф. Клименко, Є. А. Карпіловська, І. І. Даниленко // Мовознавство. – 2003. – № 2–3. – С. 96–111.
6. Муромцева О.Г. Розвиток лексики української літературної мови в другій половині XIX – на поч. XX ст. / О. Г. Муромцева. – Харків : Вища школа, 1985.
7. Русский язык конца XX столетия (1985–1995). – 2-е изд. – М. : Языки русской культуры, 2000.
8. Селіванова О. О. Лінгвістична енциклопедія / О. О. Селіванова. – Полтава : Довкілля-К, 2010.
9. Стишов О.А. Українська лексика кінця XX століття (на матеріалі мови засобів масової інформації). – 2-ге вид., переобл. / О. А. Стишов. – К. : Пугач, 2005.

10. Стратулат Н.В. Інноваційна лексика як результат соціальних умов мовного існування (на матеріалі тлумачного словника української мови в 20-ти томах) / Н. В. Стратулат // Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова. Серія 8. Філологічні науки (мовознавство). – 2014. – Вип. 6. – С. 207–213.

11. Horečky J., Buzássyová K., Bosák J. Dynamika slovnej zásoby súčasnej slovenčiny. – Bratislava, 1989.

12. Słowotwórstwo / Nominacja / Red. nauk. I. Ohnheiser. – Innsbruck ; Opole, 2003.

13. Електронний ресурс. – Режим доступу: https://censor.net/ua/news/3331382/dvoh_diteyi_v_ukrayini_nazvaly_yan_djavelin_ta_djavelina_minijust

14. Електронний ресурс. – Режим доступу: <https://osvitanova.com.ua/posts/5491-10-neolohizmiv-iaki-porodyla-viina-rosii-proti-ukrainy>

References

1. Zhaivoronok, V. (1999). Leksychna pidsystema mowy i znachennia movnykh odynits. [The lexical subsystem of the language and the meaning of language units]. *Movoznavstvo*, 6, pp. 32–46. (In Ukr.).
2. Karpilovska, Ye. (2008). Vplyv innovacii na stabinist movnoi systemy: regulatory systemnoi rovnovagy. [The influence of innovations on the stability of the language system: regulators of system equilibrium]. *Movoznavstvo*, 2–3, pp. 148–158. (In Ukr.).
3. Karpilovska, Ye. (2004). Dynamika suchasnoi ukayinskoj mowy v slovnykakh novoho pokolinnya (proekt serii slovnykiv novoi ukayinskoj leksyky). [Dynamics of the modern Ukrainian language in dictionaries of the new generation (a project of a series of dictionaries of the new Ukrainian vocabulary)]. *Ukrayinska mova*, 3, p. 3–29. (In Ukr.).
4. Klymenko, N. (2004). Novotvorennia chy mavpuvannia? [Innovation or monkeying around?]. *Ukrayinska mova*, 10, pp. 23–25. (In Ukr.).
5. Klymenko, N., Karpilovska, Ye., Danylenko I. (2003). Dynamika slovnykovoho skladu suchasnoi ukayinskoj mowy na tli mizhslovianskykh paralelei. [Dynamics of the vocabulary of the modern Ukrainian language against the background of inter-Slavic parallels]. *Movoznavstvo*, 2–3, pp. 96–111. (In Ukr.).
6. Muromtseva, O. H. (1985). Rozvytok leksyky ukayinskoj literaturnoi mowy v druhii polovyni XIX – na poch. XX st. [The development of the vocabulary of the Ukrainian literary language in the second half of the 19th century - at the beginning 20th century]. Kharkiv : Vyscha shkola. (In Ukr.).
7. *Russkii yazyk kontsa XX stoletia (1985-1995)*. (2000). [The Russian language at the end of the 20th century (1985-1995)]. M. (In Rus.).
8. Selivanova, O. (2010). *Linhvistychna entsyklopediia*. [Linguistic encyclopedia]. Poltava: Dovkilla-K. (In Ukr.).
9. Styshov, O. (2005). *Ukrayinska leksyka kintsia XX stolittia (na materiali movy zasobiv masovoi informatsii)*. [Ukrainian vocabulary of the end of the 20th century (based on the language of mass media)]. Kyiv. (In Ukr.).
10. Stratulat, N. (2014). Innovatsijna leksyka yak rezultat sotsialnykh umov isnuvannia (na materiali tлумачного словnyka ukayinskoj mowy v 20-ty tomakh). [Innovative vocabulary as a result of social conditions of language existence (based on the material of the explanatory dictionary of the Ukrainian language in 20 volumes)]. *Naukovyi chasopys NPU im. M. P. Drahomanova. Seria 8. Filologichni nauky (movoznavstvo)*, 6, p. 207-213. (In Ukr.).
11. Horečky, J., Buzássyová, K., Bosák, J. (1989). *Dynamika slovnej zásoby súčasnej slovenčiny*. Bratislava. (In Slov.).
12. *Słowotwórstwo / Nominacja* (2003). Red. nauk. I. Ohnheiser. Innsbruck ; Opole. (In Pol.).
13. https://censor.net/ua/news/3331382/dvoh_diteyi_v_ukrayini_nazvaly_yan_djavelin_ta_djavelina_minijust (In Ukr.).
14. <https://osvitanova.com.ua/posts/5491-10-neolohizmiv-iaki-porodyla-viina-rosii-proti-ukrainy> (In Ukr.).

Надійшла до редколегії 25.04.22

Svitlana Grytsenko, Doctor of Philology, Professor
ORCID:0000-0002-2587-7525
e-mail: ap730518@gmail.com
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

LANGUAGE INNOVATIONS OF RUSSIAN-UKRAINIAN WAR 2022

Changes in society and in different areas of human activities, new historical and geopolitical conditions of existence of modern European states bring significant amendments in communicative strategy of speakers, help to appear innovative words and meanings, which reflect new facts of life of society. Social reasons of lingual changes are bound to communicative function of language, to desire to implement own abilities in providing of needs of society in communication, which helps to seek the most useful and semantically full tools of nomination. Newly created words "code" information in different aspects about particularities of life of certain epoch. Their quantity grows in critical moments of development of society, and Russian-Ukrainian war in 2022 became one of them. Innovations in language have collected all specter of emotions of Ukrainian people to invaders, their political assistants in Europe and world and attitude of Ukrainians to impotence and passivity of majority of Russians. Surnames of famous political persons and public figures (макроніти, шойгувати, кадирити кіміти, арестовлення, байденотерія, путінферштеєр), their dominant properties (кремлівський терорист, рашистський фюрер, гебіст-рашист, путіночет, путлер, лаптенфюрер, хапутін, капутін, пітерський гопник, директор бюро ритуальних послуг, бункерний хробак, кадебістський маніяк), literature characters (орку), Ukrainian toponyms (чорнобайіти, начорнобайіти, відірпінити, переостомелити), borrowing (путінферштеєр, байрактар, джавелін, стінгер) and other words were a motivator of creation of new words. Ukrainians use "language shield" as powerful tool of resistance against invaders, which helps to identify occupants by code words, using well known "shibolet" method, used in military tactic in many states in world.

Keywords: neologism; lexical-semantic group; motivating word; derivative; composite; borrowing; nomination; communicative function.